

УДК 340.114(477)

Грицкевич Сергій Геннадійович,
кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри цивільного права і процесу
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ЦИВІЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

У статті розглядається юридичний зміст впливу глобальних тенденцій цивілізації на розвиток української держави та права. Визначається перелік можливих правових загроз, що виникають внаслідок процесів глобалізації навколишнього правового середовища.

Ключові слова: загрози, породжені глобалізацією навколишнього правового середовища, створення сильної держави через формування потужного суспільства шляхом активізації громадянина, як сильної особистості.

Постановка проблеми. Складності та невизначеності, які супроводжують розвиток земної цивілізації, що зростають по мірі прискорення темпів її розвитку та його ускладнення, невизначеність в напрямку очікування та перспектив появи нових загроз та проблем, які очікують людство в майбутньому, потребують дослідження основних тенденцій, їх рушійних факторів, напрямків їх дії та варіантів взаємодії. Це повинно сприяти стратегічному прогнозуванню майбутнього, та, відповідно, враховуватись в процесі внесення змін та вдосконалень вітчизняного законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми визначення змісту впливу глобальних тенденцій цивілізації на суспільство та особу досліджувались галузевою теорією управління, юриспруденцією, соціологією, політологією, медициною тощо, зокрема такими вченими, як: М. Амосов, В. І. Глазко, В. А. Глушков, О. О. Зінов'єв, В. Задерей, В. Ю. Колмаков, М. І. Сенченко, В. М. Танаєв, В. Ф. Чешко, Л. І. Шершнев та багато інших. Серед зарубіжних дослідників слід зазначити Ж. Бодрійєра, А. Турена, А. Лефевра, Н. Кляйн. Проте вітчизняних комплексних досліджень природи проблем розвитку держави та права за умов глобалізації суспільства не здійснювалось. Крім того, потрібен комплексний підхід по використанню не лише правових дисциплін, а й філософії, соціології, економіки, політики, культури тощо.

Постановка завдання. Метою даної статті є обґрунтування введення в правовий обіг переліку загроз, породжених глобалізацією навколишнього правового середовища та визначено як основний напрямок реагування на них законодавче сприяння створенню в Україні сильної держави через формування потужного суспільства шляхом активізації громадянина, як сильної особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Початок ХХІ століття встиг продемонструвати високі темпи не лише технологічного, а й соціально-політичного розвитку. Відбуваються радикальні зміни політичних структур, стратегії та тактики

державного управління. Це відбулось частково завдяки інформаційно-технологічним змінам, які перетворюють спосіб життя як окремої особистості, так і суспільства загалом, що спричиняє значні системні зрушення. Наведене потребує формування певної центральної цілісної системи та схеми розуміння будь-яких змін [5, с. 15].

При розгляді основних факторів та явищ, які, можливо, визначатимуть події світового масштабу протягом наступних десяти або більше років, використано матеріали звіту «Глобальні тенденції 2025: світ, що змінюється», зробленого Радою національної розвідки США. Зазначене дослідження в якості визначальних факторів розглядає, зокрема, глобалізацію, демографію, зародження нових центрів впливу, занепад міжнародних організацій, зміни клімату та енергетичну геополітику.

Спільною проблемою нашого суспільства, як і будь-якого іншого, як слушно зазначає В.Ю.Колмаков, є проблема домінування агресивної дурості над всіма іншими соціоментальними характеристикам. При цьому діє специфіка інформаційного суспільства, його аморфності, коли відсутнє чітке усвідомлення своїх прав, від виконання обов'язків ухиляються. Відповідно і влада діє аналогічно, не завжди виконуючи функції, які підлягають виконанню в реалістичному контексті подій та процесів. Наприклад, чому положення про «належний рівень життя» не має нічого спільного в зазначеному тексті з тим, що сьогодні дуже точно обчислюється і є важливим показником – з рівнем якості та рівнем життя [5, с. 7]. Зрозуміло, що державне управління якістю життя населення пов'язане з багатьма проблемами. По-перше, це невизначеність у розумінні безпосередньо предмету управління, оскільки поняття «якість життя населення» не формалізоване (законодавчо не закріплене та не затверджено). Якщо відсутнє спільне розуміння зазначеної категорії, ставиться під сумнів процес управління останньою [5, с. 11]. По-друге, відсутність єдиної методики оцінки якості життя населення – інтегрального індикатору та переліку показників, які характеризують якість життя. Адже показники згаданого рівня є настільки низькими, що негативно і ганебно характеризують роботу всіх виконавчих структур, починаючи з рівня міністерства та вище.

Погодимось із В. Ю. Колмаковим, що проблемою вітчизняної ментальності є надмірна наявність соціального класу, якій складно назвати інтелектуально адекватним (надмірна кількість не дуже розумних, проте соціально активних та агресивних осіб) [5, с. 9]. На думку деяких дослідників (зокрема М. І. Сенченко та В. Задерея) визначальною особливістю нашого часу є ведення внутрішньої громадянської інформаційно-психологічної війни проти багатьох країн, в тому числі й проти країн колишнього Радянського Союзу, коли основний удар спрямовано не на тіло людини, а на її душу, на моральні якості людини [6, с. 18]. Російський вчений В. Задерея зробив досить вдалу спробу охарактеризувати сучасне суспільство на пострадянському просторі. Він визначив п'ять типів дійових осіб громадянського суспільства, які беруть участь у внутрішній громадянській інформаційній війні: 1. «Явні паразити», які свідомо і цілеспрямовано ведуть захоплення території і ресурсів країни (1–2 %). 2. «Мародери» – підсобники ворога, які поспішають нажитися в умовах безладу і хаосу (5–7 %). 3. Основна маса населення (80–85 %) – «живі трупи», жертви інформаційно-психологічної війни, які фізично ще виживають, але моральних сил для опору вже немає. Це основний суб'єкт маніпуляції, що діє на них як допінг. Але час минає і вимагає значно сильнішу дозу допінгу, щоб маси в потрібний час проявили активність, зокрема й на виборах. 4. «Контужені» в інформаційній війні (5–7 %). Вони розуміють усі процеси, що відбуваються, але втішають себе різними ілюзіями, готові до боротьби, але не здатні бачити шляхи цієї боротьби і стають заручниками різних лідерів, у тому числі й штучно саме для них створюваних. 5.

«Передовий загін» (1–2 %), це саме ті бійці, які не тільки розуміють, що триває Четверта світова війна, а й ведуть посильну боротьбу за свободу й незалежність Батьківщини. Така класифікація характерна і для України [6, с. 17-18].

Людство вступило до нової ери, де уряди вже не мають верховної влади, та змушені визнати нову силу вільних мережевих організацій. Зв'язок між державою та суспільством змінюється залежно від характеру суспільства [4, с. 20]. Сьогодні відносини між державою та суспільством, якщо не зруйновані, то набувають нових важливих властивостей. Формується нова полікультурна реальність – політична сфера життя суспільства, яка набуває мультикультурних форм. Виникають нові політичні контури, субдержавних (В. Ю. Колмаков) [5, с. 20], а іноді антидержавних політичних структур (наприклад, журналістські розслідування, які стали важливою частиною боротьби за громадянське суспільство). Оскільки дослідниками прогнозується виникнення глобальної багатополярної системи, очікується зростання відносної влади недержавних суб'єктів – комерційних підприємств, кланів, релігійних організацій та навіть кримінальних структур. Відповідних змін потребуватиме законодавство у визначенні правового статусу недержавних суб'єктів, зокрема таких, як: неурядові організації, регіональні торгівельно-фінансові кластери (які могли б конкурувати у встановленні міжрегіональних виробничих стандартів в галузі інформаційних технологій, біотехнологій, нанотехнологій, прав на інтелектуальну власність та інших аспектів «нової економіки»), альтернативних соціальних систем, створених релігійними організаціями, рейдерських структур, структур, побудованих на засадах функціонування принципу мережі (вільних організацій мережі), племінних, кланових та інших співтовариств, що базуються на вірності своїм членам, осіб, наділених надзвичайними повноваженнями та елітних груп, самоврядні закриті зони в межах мегаполісів.

Наростаючим труднощам, що пов'язані із змішанням ролей держави, організацій та недержавних суб'єктів, властиве поширення політичних одиниць, що призведе до встановлення нових мереж та реанімованих співтовариств. Передбачають, що на 2025 рік жодна з існуючих політичних одиниць, ймовірно, не зможе домінувати в більшості товариств. Натомість, наприклад, мережі, побудовані на релігійному принципі, зможуть вирішувати суттєві проблеми і, в цілому, будуть відігравати більш серйозну роль у багатьох міждержавних питаннях (на зразок навколишнього середовища та соціальної нерівності), ніж світські об'єднання [4, с. 12].

Світ мереж. Деякі дослідники (Дж. Сакс) вважають неможливою співпрацю громадянського суспільства та його інститутів через експансію сучасної економіки, яка сильно звужує простір та час позаекономічного спілкування людей [4, с. 19]. Відповіддю на ймовірний дефіцит глобального управління буде формування державними та недержавними факторами мереж, зосереджених на конкретних проблемах. Метою мереж будуть спільні цілі та інтереси, включаючи реальний намір вирішувати проблеми, особисті бізнес-інтереси, моральні міркування, та бажання міжнародних і неурядових організацій вирішувати проблеми, що виринають перед мінливим світом. У деяких випадках ядро тематичної мережі становитиме національна або міжнародна комісія або команда експертів – не обраних, але із значними повноваженнями, які будуть повідомляти або спостерігати за різними аспектами управління, торгівлі або іншими процесами. Прикладами таких мереж є Форум фінансової стабільності, Міжнародний форум із секвестрації вуглецю. Тематичні групи допоможуть розробляти і поширювати стандарти та регулятивні акти в різних областях, включаючи інформаційні технології, регуляторні режими та управління новою постіндустріальною економікою. Ймовірно,

мережі, створені для вирішення певних типів проблем, покладуть основу для угоди між національними державами.

Очікується, що підготовча робота буде проходити в неформальному контексті, після чого національні держави зможуть вжити заходів для вирішення проблем, набуваючи легітимності, в той же час уникаючи звинувачень в реалізації рішень, які нав'язуються зовнішніми міжнародними організаціями. Станом на 2025 рік кількість і різноманітність неурядових організацій може значно зрости. Низькі початкові та накладні витрати і можливість осіб і груп спілкуватися за допомогою Інтернету полегшать цю колективну роботу. На додаток до впливу таких груп у вирішенні конкретних завдань буде посилюватись вплив нових соціальних факторів, зокрема осіб, наділених надзвичайними повноваженнями і навіть злочинних угруповань. Ці елітні групи будуть впливовими завдяки своєму багатству і різноманітним місцевим та міжнародним контактам, часто за участю ділових, міжнародних та неурядових організацій, вони будуть покращувати міжнаціональні наслідки, минаючи урядові та організаційні бар'єри.

Зростаюча роль релігії. Мережі, що базуються на релігії, на 2025 рік зможуть стати найбільш суттєвими з тематичних мереж та відігравати більш значну роль, ніж світські міжнаціональні угруповання, у здійсненні впливу та формуванні подій. Можливо, ми вступаємо у нове століття клерикального домінування, в якому релігійні лідери стануть головними «сірими кардиналами» у вирішенні міжнародних суперечок і конфліктів.

В межах християнської традиції виникнення нових моделей влади та лідерства на Глобальному Півдні призводить до появи самостійно діючих священників і релігійних підприємців, діяльність яких призводить до високого статусу та збагачення (емір Халід в мусульман та Сандей Аделаджа у християн на Півночі). До 2025 року деякі євангелісти та мегацерковні проповідники, ймовірно, будуть намагатися стати лідерами націй, особливо в країнах, які матеріально потерпають в результаті глобального економічного спаду.

Хоча релігійні групи багато виграють від глобалізації, релігія також мають потенціал стати потужним засобом протистояння зазначеному модернізуючому процесу. Релігійні структури можуть каналізувати соціальний та політичний протест, особливо серед тих, кому не вистачає засобів комунікації та впливу на соціальні еліти. Це можливо тому, що багато з економічних тенденцій, які будуть домінувати в наступних двох десятиліттях, потенційно призведуть до соціальних фрагментацій і громадського обурення, викликаних, серед інших причин, зростаючою прірвою між багатими і бідними, відмінностями добробуту міського і сільського населення (як в Китаї та Індії), величезними відмінностями між країнами і регіонами, з і без переваги модернізації, і між державами, здатними до врегулювання наслідків глобалізації та країнами, уряди яких не в змозі впоратися із ними. Релігійні активісти можуть використовувати священні тексти та довгу історичну традицію для формування народного незадоволення в термінах риторики соціальної справедливості та егалітаризму. Якщо релігійні структури пропонують засоби опору глобалізації, вони також допомагають людям впоратися з тими ж самими проблемами, сприяючи соціальній стабільності та економічному розвитку. Без релігійної мережі безпеки рівень хаосу і фрагментації в країнах, що розвиваються, буде набагато вищим. Оскільки переважно сільські громади значною мірою урбанізувались протягом останніх 30 або 40 років, мільйони мігрантів осіли у великих містах без належних ресурсів та інфраструктури, покликаних забезпечити адекватний рівень здоров'я, освіти та соціальних потреб. Альтернативна соціальна система, створена релігійними організаціями, стала потужним фактором залучення мас на сторону релігії,

що відбувається незалежно від віри. Чим слабкішою є держава та її механізми, тим важливішою є роль релігійних інститутів і тим відчутнішим є поклик релігійної ідеології, зазвичай фундаменталістського або теократичного характеру [4, с. 10].

Розповсюдження тотожностей та збільшення нетерпимості. Важливий аспект зростаючої складності міжнародної системи полягає в тому, що не одна єдина політична ідентичність, (зокрема така, як сплав громадянства і національності), швидше за все, домінуватиме в 2025 році у більшості суспільств. Якими б важливими факторами не були релігія та етнічна належність, важливе місце матиме класова боротьба. Інтернет та інші засоби масової інформації будуть сприяти поживленню племінних, кланових та інших співтовариств, які засновані на вірності adeptів своїм близьким. Вибух урбанізації сприятиме поширенню цих тотожностей та збільшить імовірність зіткнень між групами. Зростаюча кількість мігрантів, які переїжджають у міста із сільської місцевості, буде оселятися в районах, що вже обжиті представниками того ж етнічного походження, які прибули раніше, або стануть об'єктами вербування банд і більш складних злочинних угруповань. В міру зростання цих співтовариств та перетворення їх у «самоврядні», або поглинання організованими злочинними угрупованнями, органи державної та місцевої влади зіткнуться із «закритими зонами» в багатьох великих містах, на зразок Сан-Паулу та Ріо-де-Жанейро.

Тіньова міжнародна система. Подальша фрагментація міжнародної системи є загрозою, яка полягає у востанні міжнаціональних кримінальних мереж в управлінні світовими ресурсами, особливо світовими енергетичними ресурсами, корисними копалинами та іншими стратегічними ринками, на додаток до своєї традиційної участі в міжнародній торгівлі наркотиками. Підвищений попит на енергію в усьому світі дає злочинцям можливість розширити свою діяльність шляхом прямих зв'язків з постачальниками енергії та лідерами країн, в яких знаходяться ці постачальники. Оскільки поклади енергоносіїв дедалі більше зосереджено у країнах, за американською термінологією, із поганим управлінням, бідних, зі сталою корупцією та слабкою владою закону, потенціал для проникнення організованої злочинності є високим. З часом злочинці, враховуючи їх глибокі зв'язки в державних органах та радах директорів корпорацій, зможуть отримувати можливість керування державами та впливу на ринок, якщо не на політику зарубіжних країн. Ймовірність проникнення злочинних мереж є найвищою на євразійських ринках, де організована злочинність стає інституційною частиною політичного й економічного життя і де, з часом, члени злочинних угруповань перетворились у впливових бізнесменів та стали цінними партнерами для корумпованих чиновників [4, с. 85].

Нові демократичні держави є нестабільними, оскільки відчувають брак сильних ліберальних інститутів, зокрема верховенства закону, який може допомогти підтримати демократію під час економічних спадів, особливо небезпечною є широкомасштабна корупція, яка підриває віру в демократичні інститути. Суспільство та держава взаємопов'язані і в кримінальному плані. Злочинна держава є небезпечною, вона робить суспільство та його економіку неефективними [5, с. 20]. Виходячи з логіки безпеки держави, всім суб'єктам правовідносин заборонено заподіяння шкоди державі. Таким чином, будь-які дії, що завдають державі матеріальної, фінансової або будь-якої іншої шкоди, повинні каратися [5, с. 10]. Тема зобов'язань держави перед суспільством в Конституції та законодавстві дуже акуратно замаскована, адже ніде прямо не зазначено наслідки невиконання державою своїх конституційних зобов'язань перед своїм народом, суспільством та конкретною особою. Проблемою залишається й те, як вимагати від

держави виконання цих зобов'язань [5, с. 14]. Криза довіри на пряму пов'язана із втратою державою дієздатності, і цей фактор слід враховувати при формуванні нової політики. Реакція суспільства, народу на дії владних структур демонструє конкретну специфіку громадянської політичної культури [5, с. 13].

Висновки. Держава безумовно повинна стати значущою в житті сучасного суспільства і людини. На додаток до існуючих, виникають інші проблемні ситуації, які неможливо вирішити, враховуючи сучасний стан суспільства, наприклад, протиріччя між суспільством і державою. Якщо не вважати цю проблему антагоністичною, все одно залишається систематична суперечність між державою і народом, який виступає не лише в ролі електорату. Загалом слід враховувати, що виникає інший, новий тип людини, як основи нової держави, яка більше не бажає лишатись безправною та покірною істотою, вона починає боротися, можливо, поки що із власним боягузством, проте боротися за свої соціальні права [5, с. 16]. Із зміною сучасного суспільства та людини держава змінює багато своїх рис. Тому постає проблема дійсно сильної держави, яка має реальну силу для вирішення нагальних проблем [5, с. 16]. Українська держава має всі можливості для вирішення сучасних проблем, але, їй, вочевидь, бракує чогось дуже важливого, мабуть, сили змістовного (семантичного) впливу на суспільство, яке повинно бути мобілізоване для вирішення цих проблем. Смирненість, слухняність та законопослушність є важливими аспектами взаємозв'язку між державою, суспільством та людиною, але явно негативні якості системи громадянського суспільства [5, с. 20]. Тому можливо потрібно вести мову про потужну державу, потужне суспільство, потужну особистість, та хоча би на законодавчому рівні обмежити втручання держави в особисте життя громадян. Адже правовою є держава, яка сама обов'язково підкоряється власним законам. Не лише диктатура влади, але й диктатура закону за неадекватної ментальності влади є дуже небезпечним явищем. Законність, доведена до формального абсурду, є явищем не менш небезпечним, ніж беззаконня [5, с. 12].

Потрібно знайти єдність законності та справедливості, законності та регулювання системи соціального взаємозв'язку. Право повинне адекватно відображати всі правові норми, розраховані на сучасне правове регулювання. Адже криза довіри до держави, як відомо, багато в чому пов'язана із тим, що надмірна кількість неякісних нормативних актів суттєво знижує ефективність діяльності держави.

Список використаних джерел

1. Бодрийяр Ж. Общество потребления / Ж. Бодрийяр // Республика. – 2006. – 153 с.
2. Зиновьев А. А. Глобальный человек / А. А. Зиновьев [Електроний ресурс]. – Режим доступу www.koob.ru.
3. Кляйн Н. Заборы и окна: Хроники антиглобализационного движения / Н. Кляйн [Електроний ресурс]. – Режим доступу: knigosite.org/library/books/53958.
4. Мир после кризиса. Глобальные тенденции. Коллектив авторов [Електроний ресурс]. – Режим доступу [bookfi.org/Digital library Bookfi >791501](http://bookfi.org/Digital%20library/Bookfi%20791501).
5. Правовая ментальность эффективного государства: кол. монография / отв. ред. В. Ю. Колмаков; ред. кол.; Вып. 10. – Красноярск: «Литера-принт», 2010. – 200 с.
6. Сенченко М. І. Четверта світова війна / М. І. Сенченко. – К.: МАУП, 2006. – 64 с.
7. Шершнева Л. І. Четвертая мировая война и ее исторические особенности / Л. И. Шершнева. – М.: МОФ «Фонд национальной и международной безопасности». – 2005.

Грицкевич С. Г. Влияние глобальных тенденций цивилизации на развитие украинского государства и права

В статье рассматривается юридическое содержание воздействия глобальных тенденций цивилизации на развитие украинского государства и права. Определяется перечень возможных правовых угроз, возникающих в результате процессов глобализации окружающей правовой среды.

Ключевые слова: угрозы глобализации окружающей правовой среды, создание сильного государства путем формирования мощного общества путем активизации гражданина, как сильной личности.

Gritskevich S. G. The impact of global trends in the development of the Ukrainian State of civilization and law

In the article the legal content of the impact of global trends in the development of the Ukrainian State of civilization and law. Determine the range of possible legal threats arising from the process of globalization of the legal environment.

Key words: the threat of globalization surrounding a legal environment, the creation of a strong State by building a strong society by strengthening the citizen, as a strong identity.

